

Bacheloroppgave

VPL05 Vernepleie

"Bruk av atferdsanalytisk metoder i behandling av utfordrende atferd hos mennesker med autisme og utviklingsforstyrrelser", "Use of behavioral analytic methods in the treatment of challenging behavior in people with autism and developmental disorders"

Segarajasinghe Joseph.L.

Totalt antall sider inkludert forsiden: 47, Antall ord: 11939

Molde, 20.05.2016

Obligatorisk egenerklæring/gruppeerklæring

Den enkelte student er selv ansvarlig for å sette seg inn i hva som er lovlige hjelpemidler, retningslinjer for bruk av disse og regler om kildebruk. Erklæringen skal bevisstgjøre studentene på deres ansvar og hvilke konsekvenser fusk kan medføre. Manglende erklæring fritar ikke studentene fra sitt ansvar.

Du/dere fyller ut erklæringen ved å klikke i ruten til høyre for den enkelte del 1-6:		
1.	Jeg/vi erklærer herved at min/vår besvarelse er mitt/vårt eget arbeid, og at jeg/vi ikke har brukt andre kilder eller har mottatt annen hjelp enn det som er nevnt i besvarelsen.	☒
2.	Jeg/vi erklærer videre at denne besvarelsen: <ul style="list-style-type: none">• ikke har vært brukt til annen eksamen ved annen avdeling/universitet/høgskole innenlands eller utenlands.• ikke refererer til andres arbeid uten at det er oppgitt.• ikke refererer til eget tidligere arbeid uten at det er oppgitt.• har alle referansene oppgitt i litteraturlisten.• ikke er en kopi, duplikat eller avskrift av andres arbeid eller besvarelse.	☒
3.	Jeg/vi er kjent med at brudd på ovennevnte er å <u>betrakte som fusk</u> og kan medføre annullering av eksamen og utestengelse fra universiteter og høgskoler i Norge, jf. Universitets- og høgskoleloven §§4-7 og 4-8 og Forskrift om eksamen §§14 og 15.	☒
4.	Jeg/vi er kjent med at alle innleverte oppgaver kan bli plagiattkontrollert i Ephorus, se Retningslinjer for elektronisk innlevering og publisering av studiepoenggivende studentoppgaver	☒
5.	Jeg/vi er kjent med at høgskolen vil behandle alle saker hvor det forligger mistanke om fusk etter høgskolens retningslinjer for behandling av saker om fusk	☒
6.	Jeg/vi har satt oss inn i regler og retningslinjer i bruk av kilder og referanser på biblioteket sine nettsider	☒

Publiseringsavtale

Studiepoeng: 15

Veileder: Gunn Stokke

Fullmakt til elektronisk publisering av oppgaven

Forfatter(ne) har opphavsrett til oppgaven. Det betyr blant annet enerett til å gjøre verket tilgjengelig for allmennheten (Åndsverkloven, §2).

Alle oppgaver som fyller kriteriene vil bli registrert og publisert i Brage HiM med forfatter(ne)s godkjenning.

Oppgaver som er unntatt offentlighet eller båndlagt vil ikke bli publisert.

Jeg/vi gir herved Høgskolen i Molde en vederlagsfri rett til å gjøre oppgaven tilgjengelig for elektronisk publisering:

ja nei

Er oppgaven båndlagt (konfidensiell)?

ja nei

(Båndleggingsavtale må fylles ut)

- Hvis ja:

Kan oppgaven publiseres når båndleggingsperioden er over?

ja nei

Er oppgaven unntatt offentlighet?

ja nei

(inneholder taushetsbelagt informasjon. Jfr. Offl. §13/Fvl. §13)

Dato: 20.05.2016

1.0 Innledning	1
1.1 Tema	1
1.2 Presentasjon	1
1.3 Begrunnelse for valg av tema	2
1.4 Formål	3
1.5 Oppgavens oppbygging	3
2.0 Problemstilling	4
3.0 Metode	5
3.1 Metode og valg av metode	5
3.2 Datainnsamling og kildekritikk	5
4.0 Teori og begreper	7
4.1 Autisme og autismspekterets kjennetegn	7
4.2 Atferd og atferdsanalyse	9
4.3 Funksjonelle analyser	11
4.4 Motivasjonelle operasjoner	14
4.5 Forsterkerkartlegging	15
4.6 Forsterkning av atferd	17
4.7 Betydning av relasjoner i behandling	19
5.0 Drøfting	21
5.1 Fordeler og ulemper ved funksjonell analyse	21
5.2 Fordeler og ulemper ved de ulike kartleggingsmetodene.	22
5.3 Hvorfor forsterkerkartlegging og ulike forsterkningsprosedyrer	24
5.4 Etikk og grunnleggende rettigheter	30
6.0 Avslutning	33
6.1 Oppsummering	33

1.0 Innledning

1.1 Tema

«Bruk av atferdsanalytisk metoder i behandling av utfordrende atferd hos mennesker med autisme og utviklingsforstyrrelser.»

1.2 Presentasjon

I rammeplanen for vernepleieryrket ved høyskolen Molde står det at «*Formålet med vernepleierutdanninga er å utdanne brukerorientert og reflekterte yrkesutøvere som er kvalifiserte for å utføre miljøarbeid, habiliterings- og rehabiliteringsarbeid sammen med mennesker med fysisk, psykisk og/eller sosiale funksjonsvansker som har bruk for slike tjenester*». Videre nevnes det vernepleiere har spesiell kompetanse i miljøarbeid, noe som innebærer en faglig tilnærming for å endre både rammefaktorer og individuelle forutsetninger for å øke brukerens mestringsevne (Rammeplan Kap. 3.1:4ff).

Ettersom vernepleiere skal ha bred kunnskap i arbeid med denne gruppen mennesker, handler dette også om å forstå disse mennesker og hvorfor de har utfordringer knyttet til utfordrende eller problematferd. Hvordan kan en forebygge og forstå utfordrende atferd? Hva er det som forsterker en adferd? Og hva er det som opprettholder utfordrende atferd? Utfordrende atferd hos mennesker med autisme og utviklingsforstyrrelse er et vidt tema som omfatter ulike problemstillinger knyttet til disse mennesker. Kompleksiteten og variasjonen av utfordrende atferd hos disse mennesker er omfattende. En måte å forstå utfordrende atferd kan være å søke kunnskap gjennom atferdsanalytiske tilnærminger. Derfor velger jeg å begrense min oppgave til hvordan vi bruker atferdsanalytiske metoder i behandling av utfordrende atferd hos denne gruppen mennesker. Gjennom å få mer kunnskap om atferdsanalyse og ulike kartleggingsmetoder kan tjenesteytere bedre tilrettelegge hverdagen til disse mennesker og gi dem mestringsfølelse og god livskvalitet. En atferd blir definert som «alt vi gjør» (Holden 2013:28), Ettersom all operant atferd vi foretar oss og sier blir styrt av forsterkere (Isaksen og Karlsen 2013: 35), velger jeg å fordype meg i betydningen av disse begrepene og virkningen av forsterkere i min oppgave, med spesiell vektlegging på forsterkerkartlegging og hvordan dette kan bidra til etablering

av ønsket atferd gjennom fjerning/reduksjon av uønsket atferd. I følge Isaksen og Karlsen (2013) er forsterking et av de viktigste begrepene i atferdsteorien. Dette betyr at, å ha kunnskap om forsterkere og dets betydning i atferdsammenheng er en viktig forståelse vi bør ha som yrkesutøvere i arbeid med denne målgruppen (Isaksen & Karlsen 2013:35). Det å ha kunnskap om dette i yrkesutøvelsen vil ha stor påvirkning for hvordan vi skal ivareta personens rettsikkerhet, livskvalitet og mestring av hverdagen. En forsterkerkartlegging kan også muligens bidra til å finne potensielle forsterkere målpersonen er villig til å jobbe for. Dette kan løse motivasjonsproblemer hos denne målgruppen.

1.3 Begrunnelse for valg av tema

Gjennom mange års yrkeserfaring innen offentlig omsorg har jeg arbeidet med voksne tjenestemottakere som har ulike grader av autisme/autismespekterforstyrrelser. Noen av dem har diagnosen autisme og andre ikke. Disse fyller ikke kriteriene for å få diagnosen, men har såkalte autistiske trekk. De fleste har også en eller annen form for utviklingshemming eller utviklingsforstyrrelse. Felles for alle er, etter min opplevelse, at utfordrende adferd i mer eller mindre grad ofte utløses av forhold i miljøet eller omgivelsene. Dette kan hovedsakelig være grunnet lærevansker og kommunikasjonsvansker av ulik grad hos personen eller for store krav i omgivelsene. Erfaringsmessig ser jeg behov for å gi mer tilpasset og tilrettelagt hjelp for tjenestemottakere som har utfordrende/problematiske atferd i den kommunale helsetjenesten. Det vil si en mer målrettet miljøarbeid rettet mot atferdsproblemer. Dette pirrer min nysgjerrighet til å lære mer om autisme og utfordrende atferd knyttet til disse personene samt hvordan jeg kan møte dem. Dette omfatter også å lære disse mennesker nye ferdigheter eller opprettholde de ferdigheter de har ved å bruke ulike pedagogiske metoder. Holden (2012) skriver i sin bok at det finnes mye kunnskap om å forebygge og behandle utfordrende atferd og kommuners tilbud til personer med utfordrende atferd er ofte mangelfull. Tjenestene kommunen yter for disse personene kan i verste fall preges av lite kvalifikasjoner og mangelfulle holdninger blant yrkesutøvere (Holden 2012:242).

1.4 Formål

Formålet med oppgaven er først og fremst å øke min forståelse og mestring av utfordrende atferd hos personer med autisme/autismespekterforsyrrelser, samt å øke forståelsen av hvordan jeg kan møte utfordrende atferd ved å gi tilpasset hjelp og opplæring. Ved å ha kunnskap om kjennetegnene ved diagnose autisme og hvordan disse menneskene fungerer og hva slags utfordringer de har, kan tjenesteytere tilrettelegge arbeidet mot det som kan oppfattes som utfordrende atferd. Målet er å belyse alternative handlingsmuligheter gjennom god kartlegging av atferd, valg av forsterkere og hvordan disse kan bidra til å forebygge utfordrende atferd. Formålet med oppgaven er også å belyse at behandling av utfordrende atferd må sees i en større sammenheng. Her må en ta hensyn til gjeldende lovverk og gjøre etiske vurderinger av behandlingen av slik atferd.

1.5 Oppgavens oppbygging

Oppgaven består av en innledning som inneholder tema, kort presentasjon, begrunnelse for valg av tema og formålet for oppgaven. I presentasjon beskrives også avgrensingen jeg har gjort og hva jeg ønsker å fordype meg i oppgaven. Ut i fra dette utformes en aktuell problemstilling og en kort forklaring av denne. Metodekapittelet består av forklaring av de kvalitative metoder som jeg bruker i oppgaven og hvordan jeg har gått fram for å innhente litteratur for å underbygge problemstillingen. Metodekapittelet inneholder også vurdering av kilder. I tillegg til dette inneholder oppgaven en teoridel som først sier noe om diagnosen autisme, videre gjøres rede for begreps forklaringer i forhold til problemstillingen. Oppgavens drøftingsdel inneholder drøfting av teori i lys av gjeldene lovverk, etikk og besvarer problemstillingen. Til slutt avslutter jeg oppgaven med en kort oppsummering.

2.0 Problemstilling

Jeg skal her kort gjøre rede for problemstillingen. Jeg velger for å bruke anvendt atferdsanalytisk teori, og særlig se på forsterkerkartlegging og forsterkeres funksjon. En forsterker ifølge Cooper et al. (2007) «er en hendelse som etterfølger en respons, og som gjør det mer sannsynlig at denne responsen vil forekomme igjen» (Isaksen og Karlsen 2013:35). Det finnes ulike typer forsterkere som for eksempel; verbale forsterkere som ros, sosiale forsterkere som smil, berøring og kjærtegn, materielle forsterkere som leker og ting en liker, spiselige forsterkere som godteri eller drikke og aktiviteter som forsterkere, for eksempel svømming, dansing og sykling. Isaksen og Karlsen (2013) skriver at motivasjonen er viktig for å lære og endre atferd. Det å ha tilgang på effektive forsterkere er derfor viktig i opplæring (Isaksen og Karlsen 2013:66). Hva som er effektive forsterker for en person med autisme og utviklingsforstyrrelser vil variere og er høyst individuelt. En forsterkerkartlegging er å finne slike forsterkere i disse menneskers repertoar og som kan være potensielle effektive forsterkere. Tjenesteytere kan bruke disse i opplæringssituasjon for å lære personen alternative handlemåter. Videre skriver Isaksen og Karlsen (2013) at en slik forsterkerkartlegging er sentral i all opplæringssammenheng og forsterker må gi effekt og motivere personen til å handle (Isaksen og Karlsen 2013:66). På bakgrunn av dette, lyder problemstillingen slik;

«Hvordan kartlegge effektive forsterker hos en person med autisme og utviklingsforstyrrelser, og hvordan kan en slik kartlegging bidra til å etablere ønsket atferd eller redusere uønsket atferd»

3.0 Metode

"En metode er en fremgangsmåte, et middel til å løse problemer og komme frem til ny kunnskap. Et hvilket som helst middel som tjener dette formålet, hører med i arsenalet av metoder" (Dalland 2007:83). En metode deles som regel inn i to hovedgrupper; kvalitativ og kvantitativ metode. I denne oppgaven velger jeg å bruke litteraturstudiet som en kvalitativ metode, det vil si en metode som tar sikte på å innhente relevant kunnskap som ikke kan fanges opp av statistikk eller tall, men kan frambringes gjennom gjeldende litteratur om et fenomen. Kvalitativ metoder brukes for å få data og informasjon som kan beskrive et fenomen (Dalland 2012:112ff).

3.1 Metode og valg av metode

Vernepleieutdanningen er en kvalitativ studium og derfor velger jeg å utdype meg i relevante teorier og faglitteratur som finnes på området jeg ønsker å belyse. I denne oppgaven har jeg tatt i bruk en litterær metode i besvarelsen av min problemstilling. En litteraturstudie fungerer på en måte som en veiviser inn i det området en skal utforske og skrive om (Dyste m.fl. 2010:158). Jeg har i utgangspunktet valgt å bruke det som er pensum litteratur for vernepleie utdanningen, men også andre fagbøker og tidsskrifter som er relevant for atferdsanalyse. Jeg har videre benyttet meg av informasjon hentet fra offentlige nettsteder, slik som helsedirektoratet, lovdata og fylkesmannen. Jeg vil legge større vekt på faglitteratur som har et atferdsanalytisk tilnærming for å besvare min problemstillingen. Jeg har også søkt i diverse databaser etter aktuell litteratur og forskning som kan belyse min besvarelse ytterligere.

3.2 Datainnsamling og kildekritikk

Grunnlaget for all kildekritikk er kunnskap, spesielt kunnskap om metoder. Kildekritikk vil si å vurdere og karakterisere den anvendte kildens reliabilitet og validitet. En må være fortrolig med pensum når en skal vurdere en kilde. Kildekritikk er et samlebegrep for metoder som brukes for å skille mellom verifiserte opplysninger og spekulasjoner. Hensikten med kildekritikk er å innby leseren i de refleksjonene en har gjort seg og hvilken relevans litteraturen har når det gjelder å belyse problemstillingen.

Kritikken må hele tiden sees i forhold til hva kilden skal belyse. Kildekritikken skal vise at en er i stand til å forholde seg kritisk til det kildematerialet en bruker i oppgaven og hvilke kriterier en har benyttet seg av under utvelgelsen (Dalland mfl. 2012: 67ff.).

Jeg har innhentet mye informasjon og fagstoff rundt valgt tema, både gjennom pensumlitteratur og annen relevant litteratur. På grunn av for mye informasjon og fagstoff, har det noen ganger vært vanskelig å skille ut det viktigste. For å trekke ut det viktigste, har jeg derfor sett på tekstens gyldighet, holdbarhet og relevans i forhold til min problemstilling. For å finne aktuell forskningslitteratur har jeg brukt databaser slik som Oria, PubMed og NTA (Norsk tidsskrift for atferdsanalyse). Jeg har brukt søkeord som: autisme, preferanse kartlegging, atferd, atferdsanalyse, funksjonellanalyse og forsterker kartlegging. Hvert enkelt søkeord gav mange treff, men ved å kombinere de forskjellige søkeordene klarte jeg å snevre inn søket. For eksempel søkte jeg med å kombinere ordene autisme, preferanse kartlegging, så fikk jeg 8 treff på databasen til norsk tidsskrift for atferdsanalyse. Etter å ha lest gjennom innledningen på alle 8 tidsskrifter har jeg gjort en subjektiv vurdering i utvelgelsen av hva som passet best til min problemstillingen, som for eksempel valgte jeg Bech og Ottersen (2006) sin tidsskrift som går ut på forsterker kartlegging. I tillegg har jeg brukt litteratur av Holden B. fra ulike årstall og litteratur som omhandler anvendt atferdsanalyse av andre forfattere som Eiketh og Svartdal (2010) og Isaksen og Karlsen (2013).

Siden flere av funnene mine er publisert i databaser er det sannsynlig at disse er kvalitetssikret. Noen av artiklene jeg har funnet, som eksempel Bech og Ottersen (2006) har hatt en IMrAD-struktur. IMrAD er forkortelsen på en standardisert struktur på en tekst som beskriver et forsøk eller en undersøkelse. Strukturen baseres på en introduksjons-, metode-, resultat- og diskusjonsdel (Dysthe m.fl. 2010:84). Jeg har i hovedsak benyttet meg av sekundærkilder, kilder oppgitt i pensumlitteratur. Disse artiklene har vært av kvalitativ-sjanger.

4.0 Teori og begreper

4.1 Autisme og autismspekterets kjennetegn

I følge Eikeseth, Jahr & Eldevik (2010) er autisme en utviklingsforstyrrelse og en klar indikasjon på autisme er at når en viser svekkelser spesielt innenfor område som redusert sosial samspill, begrenset, stereotyp og repeterende atferd og tidlig debut. For eksempel forsinket språk og kommunikasjon eller manglende sosial gjensidighet kan være til stede tidlig i barnealder, som før barnet er fylt 3 år. Diagnosen blir stilt gjennom ulike skriningsverktøy og på bakgrunn av diagnosemanualer ved 6 års alder (Eikeseth og Svartdal 2010:223f).

I følge Eikeseth m.fl. (2010) ble autisme først beskrevet av psykiateren Leo Kanner i 1943. Videre skriver Eikeseth m.fl. (2010) at autisme er en utviklingsforstyrrelse som kan gripe inn på mange områder hos en person. Atferden personen med autisme viser, varierer sterkt fra person til person. Dette er på mange måter avhengig av personens intellektuelle fungering, og i hvilken grad personen har talespråk. Autismspekter forstyrrelser (ASD) er en samlebetegnelse for gjennomgripende utviklingsforstyrrelser i takt med blant annet atypisk autisme og Asperger syndrom. I International Classification of Diseases (ICD-10) og i Diagnostic and Statistical Manual of mental disorder (DSM-IV) går denne diagnosen under samlebetegnelsen gjennomgripende utviklingsforstyrrelser, der atypisk autisme og Asperger syndrom også kommer inn (Eikeseth & Svartdal, 2010: 223). International Classification of Diseases forklarer gjennomgripende utviklingsforstyrrelser som; «*Gruppe lidelser kjennetegnet ved kvalitative avvik i sosialt samspill og kommunikasjonsmønster, og ved et begrenset, stereotyp og repetitivt repertoar av interesser og aktiviteter. Disse kvalitative avvikene er gjennomgripende trekk i individets fungering ved alle typer situasjoner*» (ICD-10, F84). Det karakteristiske ved alle disse diagnosene er;

- 1) redusert sosialt samspill
- 2) mangelfull sosial kommunikasjon
- 3) tilstedeværelse av stereotyp og repeterende atferd.

Redusert sosialt samspill handler om at personer med autisme og utviklingsforstyrrelser viser liten grad av interesse for å leke med andre barn og de viser manglende forståelse for andres behov og/eller viser vansker med å forstå andres følelser (empati). De har problemer med å reagere hensiktsmessig for positiv ros og oppmerksomhet fra voksne. De

søker sjelden øyekontakt og kan for eksempel stirre ut i luften eller stirre på objekter. I motsetning til barn som fungerer normalt, har disse barna vansker med å ta kontakt med jevnaldrende barn (Eikeseth og Svartdal 2010: 23f).

Mangelfull sosial kommunikasjon; Eikeseth m.fl. (2010) skriver at undersøkelser gjort av blant annet Lord & Rutter og Prizzant, viser at omtrent halvparten av personer med autisme ikke utvikler et funksjonelt talespråk og at cirka 75 prosent av de personene ifølge Baltax & Simon (1981) som utvikler talespråk har et ekkotale. Dette betyr at de har en unormal intensitet og tonebevegelse i talen (intonasjon). Personer med autisme bruker vanligvis begrenset kroppsspråk og gester; Som å riste på hode, nikke på hode og vinke. Disse personene vil ha sterk fravær av sosial imitasjon og/ eller vise ingen interesse for lek som innebærer samhandling med andre (Eikeseth og Svartdal 2010: 224).

Stereotyp og repeterende atferd handler om at personer med autisme har selvstimulerende atferd i større grad enn personer som utvikler seg normalt. For eksempel rigger frem og tilbake med kroppen, veiver med hendene, snurrer på objekter om og om igjen eller legge det samme puslespillet om og om igjen. Disse personer kan vise interesse for objekter men objektene vil da ofte ikke brukes som den er ment. Skinnende objekter trekker ofte oppmerksomhet og fasinasjon hos personer med denne diagnosen. Noen personer vil også vise lite toleranse overfor forandringer i rutiner. Ofte blir disse personene sinte dersom man forsøker å stoppe eller begrense repeterende atferd. Det er viktig å huske på at til tross for utviklingsforstyrrelser på disse områdene kan mange ha utviklet ferdigheter innenfor begrensede områder som hukommelse, tallforståelse, musikk og tegneferdigheter (Eikeseth og Svartdal 2010:224).

I følge Løvaas (2003) kan personer med utviklingsforstyrrelser ofte virke motivert og vise interesse for å lære, men sannheten er at når de fleste av disse personene blir konfrontert med oppgaver ser de ut til å være umotiverte og tiltaksløse. Muligens er innstillingen hos disse personene ifølge Løvaas (2003) relatert til frustrasjon de tidligere har erfart når de ikke har klart å lære det andre ønsker at de skal lære. Løvaas (2003) fremhever videre at for å unngå feiling og krav, får de sinneutbrudd. Dette kan føre til at de unngår blikk-kontakt og på mange måter blir avhengige av sine egne forsterkere som for eksempel selvstimulerende atferd (Løvaas 2003:61).

4.2 Atferd og atferdsanalyse

Begrepet atferd brukes i dagligspråk litt forskjellig. I enkelte tilfeller brukes begrepet i negativ forstand, som for eksempel «han har mye atferd» eller «atferds-ungdommer». Når det brukes på denne måten høres det ut som om noe negativt og personen har utfordrende atferd eller har problemer med uønsket atferd. I følge Isaksen og Karlsen er begrepet «atferd» er et nøytral ord og skal ikke ses i lys av problematferd (Isaksen og Karlsen 2013:11). Så hva er en atferd? Holden (2013) sier begrepet atferd defineres som «alt vi gjør» og stiller videre spørsmål om hva det vil si å gjøre alt? Han trekker fram tre viktige faktorer i denne sammenheng som omfattes av alt vi gjør er; 1) handlinger, 2) tanker, 3) følelser. Det vil si at atferd eller en handling i så måte vil innbefatte alle disse tre komponentene (Holden 2013:28).

I følge nasjonal kompetansemiljø for utviklingshemmede defineres utfordrende atferd som: *«kulturelt avvikende atferd som er så intens, hyppig forekommende eller langvarig at den fysiske sikkerheten til personen selv eller andre er alvorlig truet, eller at den i stor grad begrenser eller hindrer tilgang til vanlig sosial deltakelse i samfunnet.»* Denne definisjon på utfordrende atferd, brukes også i rundskrivet til helse- og omsorgstjenesteloven kapittel 9 (Helsedirektoratet, 2015:40). En atferd kan beskrives som en handling.

Videre framhever Holden (2013) at en handling er å gjøre noe aktivt. For eksempel å gå en tur, å se på tv, å spise, å stelle seg og kle på seg. Handlingene kan være kortvarig, langvarig eller mer kompliserte som å skrive noe eller å føre en samtale som krever tenking. Det viktige ved handlinger er konsekvensen. Det vil si konsekvensen av handlingen påvirker sannsynligheten for om en gjentar samme handlingen eller ikke. Hvis en handling fører til noe positivt, altså konsekvensen er positiv, så er det større sjanse for at vi gjentar den samme handlingen (Holden 2013: 28). Konsekvenser av en handling kan være bevisst. Eksempel på en bevisst handling kan være at en person er sulten og lager mat, altså at personen tenker, eller sier at han er sulten og vil ha mat. Det vil si at personen er klar over hva han gjør. Et eksempel på en ubevisst handling kan være at personen rydder og vasker under matlagingen, men han gjør dette mer eller mindre ubevisst. Hovedfokuset ligger på selve matlagingen og mindre på rydding og vasking. Et felles ord for handlinger som påvirkes av konsekvenser i atferdsanalytisk term er «operant atferd» (Holden 2013: 28f). Noen eksempler på operant atferd kan være; Snakking, dansing, sykling, bilkjøring og spising. Operant atferd i ifølge Isaksen og Karlsen (2013) er atferd som er under kontroll av konsekvenser og som påvirker omgivelsene. Det vil si operant atferd virker på

omgivelsen der den forekommer og dermed påvirkes følger av atferdens fremtidig forekomst. Dette betyr at atferd som har positiv konsekvens ofte øker i forekomst. Atferd som har negativ konsekvens minker i forekomst (Isaksen og Karlsen 2013:27).

Holden (2013) skriver videre at de fleste mennesker har evnen til å oppleve ting som ikke er til stede her og nå, uten at noe som minner oss på det i situasjon. Som for eksempel lukt, glede, angst, bilder og lyder. Vi kan for eksempel knytte en spesiell lukt til en bestemt hendelse som vi har opplevd, eksempelvis lukten av nybakte boller som vekker minner fra barndommen eller at jeg er sulten og må få meg noe å spise. Det vil si både indre og ytre stimuli kan få noe til å skje. Det å føle kulde fører til å kle på oss mer klær og det å føle tørst fører til å drikke. I atferdsanalytisk perspektiv beskrives tenking som å beskrive noe for oss om hva vi gjør. Det vil si tenkingen har mye til felles med hva vi opplever og hva som skjer rundt oss. Tenkingen anses som en viktig form for bevissthet. I følge Holden (2013) skjer mye av tenking samtidig med at vi handler (Holden 2013:30).

Mennesker opplever hele tiden ting som setter i gang aktiviteter i oss. Vår opplevelse kan påvirkes både av indre og ytre stimuli akkurat som vår tenking. Eksempel på dette kan være; å føle kulde når det er kaldt og føle seg redd når vi utsettes for noe skummelt. I tillegg skaper følelser også tanker i oss, som for eksempel hvis vi tenker på noe hyggelig fører det til at vi blir glad, og tenker vi på noe skummelt, skaper det angst i oss. Holden (2013) framhever at følelser vi har kan resultere i mer synlige atferder som ulike ansiktsuttrykk og kroppsspråk. Et viktig kjennetegn ved følelser er at de utløses av bestemte ting og hendelser. Den atferdsanalytiske termen for denne typen atferd kalles for «respondent atferd». «*Respondent atferd er en atferd som direkte utløses av enkelte ting eller hendelser i miljøet*» (Isaksen og Karlsen 2013:27). For øvrig skriver Holden (2013) at både operant og respondent atferd foregår side om side: Samtidig som vi gjør noe, føler vi alltid noe, det vil si der vi viser handlinger viser vi som oftest også følelser (Holden 2013:31f). På denne måten er menneskers handlinger nært knyttet til både tanker og følelser.

I følge Isaksen og Karlsen (2013) består atferdsanalysen av tre deler; teori og filosofi, eksperimentell atferdsanalyse og anvendt atferdsanalyse. Teori og filosofi delen kalles også behaviorism som inneholder en rekke problemstillinger og strategier. Behaviorism omfatter begreper og forhold som påvirker atferd. Utgangspunkt for denne delen er at man stiller spørsmål til hvorfor mennesker handler slik de gjør og hva som er årsaken til dette, selv om de handlingene en gjør ikke alltid er så smart. Med bakgrunn av å besvare slike

spørsmål og problemstillinger ble den eksperimentelle atferdsanalysen utviklet. Eksperimentell atferdsanalyse handler om de lovmessige betingelser som ligger til grunn for hvordan atferd formes og endres. Den siste delen av atferdsanalysen handler om den praktiske bruken av metoder, strategier og teknikker for å analysere atferd hos mennesker. I praksis er det bruken av atferdsanalysen som er viktig. Atferdsanalysen handler med andre ord om å analysere atferd hos mennesker, hva skjer i forkant av en atferd, hva skjer i etterkant av en atferd og hvordan miljøbetingelser kan påvirke atferd og hvordan miljøbetingelser påvirker sannsynligheten for at atferd skal forekomme (Isaksen og Karlsen 2013:13ff). Utgangspunktet for atferdsanalysen er at menneskelig atferd skal være evidensbasert. Atferdsanalyse skal i så måte forklare atferd ved å vise til konkrete hendelser som er observerbare.

I følge Holden (2013) er atferdsanalyse mye brukt i arbeid med mennesker med utviklingshemming og mennesker som har utviklingsforstyrrelser, som autisme. Dette er personer som har behov for konkrete metoder og strategier for å endre atferd eller mestre hverdagen sin. Det arbeides mye med denne gruppe mennesker ved å bruke atferdsanalytiske metoder (Holden 2013:35f).

Holden (2013:37f) framhever at den anvendte delen av atferdsanalysen skal rette seg mot behandling av problematferd som er viktig å gjøre noe med. Vi som tjenesteytere skal ikke forsøke å «fikse ting» som er i orden, vise hvor flink vi er eller oppnå ting som ikke tjener personen som er under behandling. Videre legger han vekt på at enhver atferdsmessig behandling må gjelde atferd som kan måles (Holden 2013:37).

4.3 Funksjonelle analyser

Isaksen og Karlsen skriver at det å analysere atferd er vesentlig for å kunne finne hvilken funksjon en atferd har før en setter tiltak for å endre atferd. Dette kan dreie seg om å øke en ønsket atferd eller å redusere en uønsket atferd. Ved å analysere hva som skjer i forkant av en atferd og hva som skjer i etterkant av en atferd, kan en finne de funksjonelle forholdene ved atferd, altså finne ut muligens hvorfor gjør vi det som vi gjør. Funksjonell analyse er kjernen i atferdsanalyse (Isaksen og Karlsen 2013: 63). Holden (2013) skriver at det er mange tilnæringsmåter for å finne ut hva som forårsaker eller opprettholder utfordrende atferd. Alle disse metodene kalles med et fellesord for funksjonelle analyser.

Disse metodene anvendes for å kartlegge årsak til utfordrende atferd og brukes for å hjelpe personen til å slutte med en problematferd. Den skal også lære personen alternative handlingsmåter istedenfor problematferd og dempe eller fjerne betingelsene som forårsaker problematferd (Holden 2013:39).

I følge Iwata et.al (1994) deles funksjonelle analyser i tre undergrupper; Indirekte analyser, deskriptive analyser og eksperimentelle analyser. Indirekte analyser er analyser som gjøres ved informasjonsinnsamling uten direkte observasjon av målpersonen. I denne formen for analyse innhentes data gjennom intervjuer med nærpersoner eller målpersonen selv (Isaksen og Karlsen 2013:63). Et eksempel på en slik analyse kan være når vi skal finne ut hvorfor en person som har rusmisbruk gjør hærverk eller slåss med andre. Deskriptiv analyse handler om observasjoner og registreringer gjort av målpersonens atferd i naturlige omgivelser. Disse registreringene skal si noe om hendelser og forhold som påvirker atferden før atferden forekommer og konsekvenser av atferd, Isaksen og Karlsen (2013) Denne formen for analyse tar for seg handlingenes funksjonelle forhold mellom atferd og omgivelsene. Primært brukes denne formen for analyse når det er mulig å observere hele hendelsesforløpet hos målpersonen. Et eksempel på dette kan være; Hvorfor et barn dytter et annet barn i skolegården i friminuttene. Da observeres og registreres både hva som skjer forut for dyttingen og hva som skjer i etterkant. En analyse etter slike registreringer kan gjøre det mulig å finne ut hvorfor barnet gjør som det gjør. Videre skriver Isaksen og Karlsen (2013) at eksperimentelle analyser brukes i eksperimentelle studier for å finne ut om miljøbetingelsenes påvirkning på atferd. Her undersøkes det om miljøbetingelsene påvirker atferd hos en person på en systematisk eller tilfeldig rekkefølge. Endring av hendelser i miljøet før atferd og etter atferd beskrives, og arrangeres slik at miljøforholdene i omgivelsene for atferdens forekomst påpekes (Isaksen og Karlsen 2013:63f). Videre skriver Isaksen og Karlsen (2013) at følgende faktorer er vesentlig i gjennomføring av funksjonell analyse:

- Atferden eller det som oppfattes som problematferden skal forklares så presist som mulig og tydelig.
- Ha fokus på problematferdens funksjon.
- En skal forholde seg kun til observerbar atferd uten å tolke den (objektiviteten).
- En skal identifisere om atferden forekommer ved gitte situasjoner eller om det er spesielle forhold ved målpersonen som gir utslaget.
- Identifisere hvilken stimuli som setter i gang personens atferd.

- Identifisere hvilke konsekvenser som følger atferden.
- Analysere atferden med henblikk på å finne om det er noe mønster eller sammenhenger for problematferd (Isaksen og Karlsen 2013:65).

Svartdal og Holth (2010) skriver at siktemålet for funksjonell analyse er å kartlegge de betingelsene som kontrollerer en atferd i en gitt situasjon. En slik analyse kan gjøres ved å bruke et tre terms analyseskjema, også kalt ABC-skjema (antecedent, behavior and consequence). Dette er et enkelt skjema som inneholder følgende tre begreper: Foranledning eller diskriminativ stimulus (Sd), selve handling eller respons (R) og konsekvens eller forsterkende stimulus (Sr). På denne måten kan en atferd settes opp i en tre terms funksjonellanalyse: Eksempel på en slik atferd kan være «Tjenestemottager er alene en stund i leiligheten og plutselig hører personalet personen hyler høyt i leiligheten og personalet reagerer umiddelbart og går inn til personen»

Foranledning eller Diskriminativ stimulus (Sd)	Handling eller Respons (R)	Konsekvens eller en forsterker, Stimulus respons (Sr)
«Er alene en stund»	«Hyler høyt»	«Personalet kommer»

*I dette eksempelet kan vi se hva som er den forutgående hendelsen. Det er den forutgående stimuli (er alene) som kontrollerer en bestemt atferd. Den bestemte atferd som framvises i eksempelet er «Hylingen» og konsekvensen av atferd er at personalet kommer. Slik kan vi også analysere problematferd gjennom funksjonelle analyser. Holden (2012) hevder at resultater av funksjonelle analyser er viktige i forhold til å utforme mest mulig tilpasset, effektiv og minst mulig inngripende behandling (Holden 2012: 101).

Det er også viktig å påpeke noe av begrensingene ved funksjonelle analyser. I følge Holden (2010) er slike analyser tar for seg kun selve problematferden, den forteller ikke noe om forsterkning som opprettholder problematferd eller forsterkning som opprettholder annen atferd (Eikeseth og Svartdal 2010:329). Holden fremhever at det er spesielt fire forhold som påvirker valg av alternativ eller annen atferd; 1) Det er hvor ofte forsterking av en atferd skjer, 2) hvor fort forsterking av en atferd skjer, 3) hvor lett det er å utføre en atferd og 4) hva slags kvalitet forsterkeren har (Eikeseth og Svartdal 2010: 329).

4.4 Motivasjonelle operasjoner

I daglig språk blir motivasjonelle operasjoner forklart som en persons motivasjon. Det vil si hva er det som motiverer en person i denne gruppen til å handle eller gjøre noe. I følge Isaksen og Karlsen (2013) dreier motivasjonelle operasjoner (MO) seg om forhold som påvirker muligheten for at en handling skal forekomme. Med andre ord forklarer begrepet motivasjonelle operasjoner en hendelse som påvirker effekten av forsterkere. Holden (2012) skriver at når forsterkeren blir mer effektiv, så øker sjansen for at atferden settes i gang. Dette kalles for den «vekkende effekt» («evoking»). Videre skriver Holden(2012) at det å være uten en forsterker kalles å være deprivert for den. Deprivasjon kalles også etablerende operasjoner, nettopp fordi deprivasjon etablerer forsterkeren som mer forsterkende. Derimot har vi rikelig tilgang på forsterkeren, vil virkningen av forsterkeren avta. Altså vi får «nok» eller «blir lei» av forsterkeren. Dette kalles metning eller habituering. Det vil si effekten av forsterkeren avtar eller slutter å virke (Holden 2012:77f).

Motivasjonelle operasjoner består hovedsakelig av to faktorer; etablerende operasjoner (EO) og avskaffende operasjoner (AO) (Isaksen og Karlsen 2013:48f). Holden (2012b) framhever at etablerende operasjoner (EO) gjør positive forsterkere og unnslippelse mer forsterkende, mens avskaffende operasjoner (AO) gjør det mindre forsterkende. Den enkleste formen for motivasjonell operasjon er deprivasjon og metning. Eksempel på deprivasjon kan være når en har gått lenge uten mat og sannsynligheten for at personen engasjerer seg i atferd for å få mat vil øke, i form av enten å lage mat eller kjøpe mat. Metning er det motsatte av deprivasjon, noe som betyr at en har fått nok av noe for en stund. For eksempel hvis du har nettopp spist og er mett vil sannsynligheten for å skaffe seg mat vil være mindre enn du var sulten. For å forstå en atferd kan en motivasjonell operasjon fremstilles i en fireterms kontingens slik som det er vist under;

Motiverende operasjon (MO)	Foranledning Diskriminativ stimulus (Sd)	Respons (R)	Konsekvens Positiv forsterker (Sr)
Deprivasjon på mat (EO)* Er sulten, har ikke spist på lenge	Mat i Kjøleskap på kjøkkenet	Åpner kjøleskapet og ser etter mat som kan spises	Tar ut noe å spise

*I dette eksempelet Kan vi se deprivasjon på mat øker med andre ord effekten av mat som forsterker (Isaksen og Karlsen, 2013:49).

4.5 Forsterkerkartlegging

Bech og Ottersen (2006) skriver at kartlegging av forsterkere er en viktig del i opplæring av personer som har store lærevansker. Dette kan bidra til å avdekke virkningsfulle forsterkere for målpersonen. Videre skriver han at personer med store lærevansker lærer saktere enn andre og det kan være en utfordring å finne effektive forsterkere som kan bidra til en raskere læringskurve for disse personene. Siden 1980 tallet har forskere hatt fokus på å finne effektive forsterkere for personer med ulike lærevansker. I følge Bech og Ottersen har slike kartlegginger tidligere vært gjort med bakgrunn i antagelser og informasjon fra nærpersoner om målpersonen. I slike kartlegginger følge Fisher, Piazza, m.fl. (1996) ble det heller ikke gjort en rangering fra mest til minst effektive forsterker (Bech og Ottersen 2006:26f). I følge Bech og Ottersen (2006) er Pace, Ivancic, Edwards, Iwata og Page er de første til å ta i bruk begrepet «Stimulus preferanse kartlegging» og «Forsterker kartlegging» (reinforcer assessment). De foretok en systematisk kartlegging av forsterkere. I stimulus preferansekartlegging kartlegger man potensielle effektive forsterkere, mens forsterkerkartlegging er å teste ut om disse forsterkere faktisk har en effekt (Bech og Ottersen 2006:206).

I følge Horne og Øyen (2007) utviklet Pace m.fl. (1985) en metode for å kartlegge effektive forsterker hos seks personer med alvorlig psykisk utviklingshemming. I eksperimentet som ble gjort, valgte de ut tilgjengelige stimuli på forhånd som de trodde kunne ha en forsterkende effekt. Disse stimuliene som de valgte skulle berøre ulike sanseområder til målpersonen. De kalte denne metoden for «enkel stimulus kartlegging». De utleverte forsterkere til målpersonen enkeltvis en etter en, og dannet grunnlaget for finne ut om de faktisk hadde en forsterkende effekt. Resultatet av dette eksperimentet viste at ingen av de presenterte forsterkere var av interesse for alle, Flere av dem viste interesse for de fleste forsterkere mens to av personene viste bare interesse for en eller to forsterkere. Resultatene viste også at for alle personene økte antall riktige handlinger når foretrukne forsterkere ble levert. Det viste også seg at hva som er foretrukket forsterker kan endre seg over tid. (Horne og Øyen 2007:37ff).

Etter noen år videreutviklet Fisher og medarbeidere metoden ved å tilføye en ekstra forsterker, det vil si de presenterte to og to forsterkere ved utprøving. De kalte denne metoden for «parvis stimuluskartlegging». Denne metoden viste seg å være en mer effektiv måte å kartlegge på. I følge Horne og Øyen (2007) ga denne metoden som ble utviklet av Fisher og medarbeidere (1992) høy sannsynlighet for å finne mer virkningsfulle forsterkere

(Horne og Øyen 2007: 39). En Parvis forsterkerkartlegging kan foregå på følgende måte: Tjenestemottager og behandler sitter på hver sin side av et bord. To gjenstander plasseres på bordet, og tjenestemottager oppfordres til å velge en gjenstand. Når personen har valgt en gjenstand, får han beholde den en kort stund. Hvis det personen velger er objekter som kan spises eller drikkes får han/hun beholde dette eller konsumere dette. Hvis personen forsøker å ta begge gjenstandene stoppes han/hun og får deretter en ny sjanse til å velge. Når personen har gjort et valg, fjernes gjenværende gjenstand, og han/hun blir presentert med to nye gjenstand for valg. Hvis personen ikke velger noen gjenstander innen fem sekund, fjernes begge to og to nye gjenstander presenteres deretter, slik fortsetter forsøket til den som utfører forsøket har gått gjennom de utvalgte gjenstandene. Resultat av undersøkelsen blir regnet i prosent av antall ganger en person hadde mulighet for å velge forsterkeren. En beregning på 60% eller mer antas som høy interesse for forsterker (Horne og Øyen 2007:39).

Parvis stimuluskartlegging og multipel stimuluskartlegging uten erstatning kalles for direkte metode. En enkel stimuluskartlegging baseres på spørreskjema fra nærpå personer som antar hva som kan være mulig effektive forsterkere for målpå personen. Dette kalles ofte for en indirekte stimulus kartlegging. Et slikt spørreskjema kalles for RASID- skjema (Reinforcer Assessment for individuals with Severe Disabilities). Studier viser at RSAID- spørreskjema er bedre egnet ved innhenting av mulig effektive forsterkere enn standardiserte skjemaer som både Pace m.fl. (1985) og Fisher m.fl. (1996) Brukte i sine studier (Bech og Ottersen, 2006:206f).

I følge Horne og Øyen (2007) er det ofte en kombinasjon av disse metodene som gir best resultat i å finne effektive forsterkere hos målpå personen. Horne og Øyen (2007) skriver videre at et tilsvarende spørreskjema ble utarbeidet av Mørch m.fl. (1986) i forbindelse med et omfattende arbeid ved HVPU som resulterte i mengder av treningsprogrammer. Denne undersøkelsen er betydelig mer omfattende enn RASID. Det er skjema som nærpå personer kan fylle ut selv i prosessen med å kartlegge effektive forsterkere hos målpå personen. Disse kartleggings skjemaene bygger på en Intervjuguide av Mørch m.fl, (1986) og gir mulighet for å skaffe en mer omfattende oversikt over målpå personens preferanser. Det vil si hva personen liker og ikke liker (Horne og Øyen, 2007:42). Skjemaene som er utarbeidet av Mørch m.fl.(1986) kan også brukes i kartlegging av forsterker

4.6 Forsterkning av atferd

Isaksen og Karlsen (2013) skriver at forsterkningsbegrepet kan deles i følgende to begreper; Positiv og negativ forsterkning. Positiv forsterkning handler om at noe attraktivt blir tilført etter en atferd og negativ forsterkning handler om et ubehag som blir fjernet etter en atferd. Begge disse måtene å forsterke atferd øker sjansen for at lignende atferd gjentas (Isaksen og Karlsen 2013:35). Holden (2013) skriver at «*mange forsterkere er forsterkere allerede første gangen vi opplever dem*» (Holden 2013: 108). Det vil si at de er ulærte eller *ubetingede*, med andre ord at de er medfødt og at vi ikke trenger å lære at de er forsterkere. Ubetingede forsterkere kalles også for primærforsterkere. Eksempler på slike forsterker er mat, drikke, sosial kontakt og ulike typer berøring. Men mange typer forsterkere er lært eller *betingede*. Vi må ha lært at de er forsterkere etter å ha erfart dem. For eksempel hadde vi et nøytralt forhold til penger før vi erfarte at penger kan skaffe oss mat eller andre goder (Holden 2013:108f). Blant betingede forsterkere er penger kanskje den mest vanlige med tanke på at de kan ha en nøytral funksjon som kan føre til flere ønskede forsterkere. Betingede forsterkere kalles også for sekundærforsterkere (Holden 2013:34f).

I følge Svartdal og Holth (2010) har primærforsterkere eller det som også kalles ubetingede forsterkere, en biologisk betydning og forsterkende effekt i seg selv. Det vil si at de har en livsoppretholdende egenskap for personen. Et vanlig eksempel er mat; Når en person er sulten eller tørst, er mat og drikke her en ubetinget forsterker. Betingede forsterkere eller sekundærforsterker, er ikke forsterkende i seg selv, men de vil kunne få en forsterkende funksjon når de knyttes(assosieres) til ubetingede forsterkere, altså de betingede forsterkere er nøytrale helt frem til de får en funksjon. Eksempel på dette kan være at du sier «disse kupongene kan du bytte inn i en billett når du har femten stykker» eller «når du har tjent 1500 poeng, så kan du få gå på teaterforestilling». Dette kan omdanne både kupongene og poengene til forsterkere, nærmere bestemt til betingede forsterkere i framtid (Eikeseth og Svartdal 2010:33f).

Et annet eksempel kan det være; foreldre gir ros for at barnet lager middag eller at barnet rydder og holder orden rommet sitt. Ved at barnet blir satt pris på av oppmerksomme foreldre og ros, kan denne type atferd (respons), øke sannsynligheten for at barnet gjentar denne handlingen senere. Det å rose barnet virker som en positiv forsterker for han/hun. Ettersom ros og oppmerksomhet er verbal og sosial formidlet forsterker, kunne for eksempel et løfte om å gå på kino med barnet som en takk for at barnet har vært flink være

en betinget forsterker og dette ville ha vært en annen form for positiv forsterker (Holden 2013:44f). Videre skriver Holden, B. i emagasin for atferdsanalyse i leksjon 2 *at «for å lykkes eller at handling ble positivt forsterket, innebærer selvfølgelig også konsekvensen, eller det som tilføres er attraktive på en eller annen måte»* (emagasin for atferdanalyse).

I følge Svartdal og Holdt (2010), vil en i arbeid med personer med autisme og utviklingsforstyrrelser forsøke å etablere ros, smil, og nikk som betingede forsterkere for atferd. Den vanligste prosedyren for å oppnå dette innebærer at ros, smil og nikk brukes sammen med ubetingede forsterkere (Eikeseth og Svartdal 2010:35).

En atferd kan også bli opprettholdt av negativ forsterkning. Isaksen og Karlsen (2013) skriver at negativ forsterkning er en prosedyre som fører til en atferd forsterkes. I praksis betyr det at en atferd blir opprettholdt ved at et ubehag unngås. Det vil si årsaken til at personen opplever ubehag fjernes. Videre skriver Isaksen og Karlsen (2013) at negative forsterkning av atferd ofte forekommer i forbindelse med unngåelsesatferd. Et eksempel på dette kan være; «Du tar en tablett for å kvitte deg med hodepine», og du opplever at hodepine forsvinner i relativt kort tid eller med andre ord et ubehag blir fjernet som konsekvens av å ta tablett. Dette medfører til å ta en tablett neste gang for å fjerne ubehaget med hodepine. Dette vil øke sannsynligheten for at du tar tablett i framtiden mot lignende ubehag, nettopp fordi du har lært å ta tablett vil fjerne et ubehag.

Svartdal og Holth (2010) skriver at det må være tre kriterier en atferd må oppfylle, når man snakker om at atferden er forsterket. Det vil si atferden må 1) ha en konsekvens og 2) atferden må forekomme ofte (høyfrekvens) eller øke i omfang og 3) Økningen av atferd må forekomme som et resultat av de øvrige to konsekvensene, men ikke av andre grunner. Det er viktig å huske på i behandling av atferd at en forsterker atferden, ikke personen, og at det er et klart skille mellom forsterkning og forsterker. Forsterkning er en prosess mens en forsterker er et stimulus (Eikeseth og Svartdal 2010:28).

Det er ulike måter en kan forsterke alternativ atferd på ved å bruke forsterkere. En forsterker kartlegging kan i så måte være behjelpelig til å forsterke alternativ atferd på ved ulike forsterknings prosedyrer som differensiell forsterkning av alternativ atferd (DRA), og differensiell forsterkning av annen atferd (DRO). I tillegg til disse metodene finnes andre former for forsterkning av alternativ atferd som nonkontingent forsterkning (NCR) og en metode som går ut på å «berike miljø». Både DRO prosedyre og NCR prosedyre inngår i såkalt standard metoder (Holden 2012:153).

4.7 Betydning av relasjoner i behandling

Innenfor atferdsanalysen har man tradisjonelt sett vært svært opptatt av metoder og prosedyrer i behandling. Dette fokuset kan ha gått på bekostning av andre sider ved behandlingen. Spesielt dreier dette seg om kontakten eller relasjonen mellom tjenestemottager og tjenesteyteren. Man har kanskje vært for lite opptatt av hvordan personen opplever behandlingen. Holden (2013) skriver at i mange måter for behandling anses selve relasjonen mellom terapeut og tjenestemottager som det viktigste faktoren ved behandlingen. Behandlingen er et samarbeid, og man oppnår gode resultater når man samarbeider godt. Godt samarbeid med tjenestemottager fører også med seg gode relasjoner, støtte, oppmuntring, glede og til og med å bli korrigert på en god måte. Derfor er det å etablere god relasjon med personen særdeles viktig i behandlingssituasjon og ellers i andre sammenhenger. Det å ha god og symmetrisk relasjon til tjenestemottager kan være «helbredende» i seg selv (Holden 2013:210). Det vil si en relasjon som er tuftet på respekt, aksept, tillitt og likeverdighet.

Relasjon handler mye om å være sammen og ha kontakt med hverandre. Kontakt med tjenestemottager kan skje på mange måter. Det å være ansatt og utføre miljøbehandling, kan ses på som å ha en formell relasjon til personen. Dette innebærer at relasjonen på mange måter er regulert av lover, regler, etiske retningslinjer og hvordan vi som yrkesutøvere skal opptre ovenfor tjenestemottager. Men relasjon har også en uformell side ved seg. Det vil si, uansett hvor regulert vår atferd er, er det alltid personlige måter en kan opptre på i situasjoner som ikke er så regelbundet. For eksempel situasjoner som, å gå en tur sammen, spille et spill sammen eller spise et måltid sammen. Det er på mange måter disse uformelle måtene å være sammen på som legger grunnlag for å bygge gode relasjoner til personen (Holden 2013:211).

Holden (2013) framhever at miljøbehandling i stor grad handler om å være i relasjon til tjenestemottager og dette har flere følger for hva betydningen av relasjoner har å si i behandling. Han trekker fram to vesentlige poeng; det ene er at gode relasjoner vil forbedre resultatene av behandling og det andre er at gode relasjoner til tjenestemottager øker sjansen for at han/hun velger akseptabel atferd fordi det er mye kjekkere å være sammen med en som en har god relasjon til. Dette kan også føre til at det blir lettere å stille krav til personen, enn om en har dårlig relasjon til personen. Videre skriver Holden(2013) at grunnlaget for dårlige relasjoner kan gjenspeiles i konkrete væremåter hos personalet. For eksempel som at tjenesteyteren misliker personen som person, irriterer seg over

problematferd, er stresset på grunn av manglende mestring av problematferd. I tillegg kan de lett overse de positive sider ved personen, mangle glede og humor, samt vise liten interesse og initiativ for å arbeide med tjenestemottager (Holden 2013:212f).

I følge Holden (2009a) skisseres en teori for problematferd ut i fra «stress- tilknytningsteori og den handler om stress som en opplevd mangel på mestring av situasjoner der tilknyttingsatferd forekommer hos barn. Dette er spesielt når barn opplever frykt i forbindelse med fare eller trusler i utforskning av omgivelser, og søker omsorgspersoner for å oppnå trøst og trygghet. Barnets stressnivå øker i slike situasjoner. Barn får dårlige relasjoner til omsorgspersoner dersom de voksne ikke imøtekommer behovet. Det å oppleve stress kan være ubehagelig og kan utløse uklar tilknyttingsatferd. Dette kan i verste fall bli til problematferd (Holden 2009a:241ff). Denne teorien er relevant for miljøbehandling i den forstand at vi som yrkesutøvere ofte vil befinne oss i situasjoner der vi jobber med personer som har lav kognitiv fungering og ferdigheter. I tillegg befinner de seg i en sårbar situasjon hvor de er avhengige av gode omsorgspersoner som kan fungere som en trygg base for støtte og hjelp.

I rundskrivet til kapittel 9, rettsikkerhet ved bruk av tvang og makt overfor enkelt personer med psykisk utviklingshemming trekkes det fram en del viktige faktorer under avsnittet «tjenestetilbud og livsmiljø», som omhandler relasjonens betydning. Her står det blant annet at hjemmet til tjenestemottager må representere trygghet og beskyttelse og dette skal danne grunnlaget for å etablere nære relasjoner slik at tilhørighet og identitet til tjenestemottager skapes. Videre står det at nære og stabile mellommenneskelige relasjoner er viktig for et godt livsmiljø. Dette er vesentlig for å skape trygghet og for å utforske og mestre omgivelsene. Tjenesteytere må legge forholdene til rette for at tjenestemottager skal kunne klare dette. Videre nevnes at en god fysisk tilrettelegging skal bidra til å øke trivselen og forebygge eller redusere forekomsten av utfordrende atferd (Helsedirektoratet, 2015:32ff).

I følge Holden (2013) kan spesielle atferdsanalytiske metoder også forbedre relasjoner mellom tjenestemottager og yrkesutøvere i samhandling. Dette kan dreie seg om funksjonelle analyser som kan analysere viktige sider ved relasjoner (Holden 2013: 222).

5.0 Drøfting

5.1 Fordeler og ulemper ved funksjonell analyse

Fordelen med resultater fra funksjonell analyser er at de kan gi indikere nokså klare konklusjoner til adferdens funksjoner, samt at en slik analyse kan påvise etablerende operasjoner i mange tilfeller. På en annen side, kan ulempen ved funksjonelle analyser være at den ser kun på forhold som opprettholder den utfordrende atferd. De sier ingenting om konkurransen mellom forsterkning av utfordrende atferd og forsterkning av ønsket eller alternativ atferd (Holden 2012:113ff)

En annen fordel ved resultatet av den funksjonelle analysen er at den kan gi oss nyttig informasjon om forsterkere, altså om vi bør fjerne forsterkere eller unngåelse som opprettholder den utfordrende atferd, eller presentere forsterkere uavhengig av atferd. En ulempe ved dette kan være at når vi skal forsterke et ønsket alternativ til utfordrende atferd, kan det hende at personen oppnår forsterkere ved hjelp av å vise utfordrende atferd i tillegg. Hvis dette er tilfelle kan vi oppleve at personen bytter mellom å vise utfordrende atferd og akseptabel atferd. Altså kan vi ende opp med å forsterke mer av den utfordrende atferd enn den akseptable atferd. Andre fordeler ved funksjonell analyse er at de hjelper oss til å fjerne både enkle og komplekse motivasjonelle operasjoner for atferden, samt redusere faren for å sette i verk tiltak basert på misforståelser (Holden 2012:114ff).

Funksjonelle analyser må ofte gjentas, nettopp på grunn av at funksjon til utfordrende atferd kan endre over tid. Et viktig aspekt ved dette er at utfordrende atferd kan komme og gå, det vil si at adferden kan være syklisk. Altså det er stor sannsynlighet for at funksjonen er den samme når adferden trer fram igjen. Ved tilfeller der funksjonen til atferd er mer usikker i utgangspunktet, kan funksjonell analyse sjelden skje en gang for alle. Dette bør resultere i nye funksjonelle analyser som kan medføre justeringer eller gjøre nye analyser på funksjonen til atferd som kan føre til nye tiltak (Holden 2012:11ff).

Funksjonelle analyser gi nyttig kunnskap om atferdens typografi. På den andre siden kan vanlige funn i slike analyser dreie seg om viktige sider ved relasjoner. Det vil si funn i funksjonelle analyser som kan også gi oss kunnskap om en atferd er forsterket av gode eller dårlige relasjoner. Dette kan igjen gi kunnskap om atferd som er relasjonelt for lite forsterket. Relasjonelt lite forsterket atferd kan føre til utfordrende atferd. Det rasjonelle aspektet mellom tjenestemottager og tjenesteyter kan også gi kunnskap om personens

motivasjon til å vise problematferd. Årsaken til problematferd trenger ikke nødvendigvis være knyttet til god eller dårlig relasjon til tjenestemottager, men kan være knyttet til i måten tjenesteytere holder tilbake forsterkere på eller gir forsterkere på (Holden 2013:222f). For eksempel er noen tjenesteytere god til å begrense noe og stille krav uten at tjenestemottaker blir oppbrakt eller lei seg av den grunn, mens andre tjenesteytere lettere kan sette i gang problematferd i slike situasjoner. Noen tjenesteytere kan med sin væremåte opptre vennlig og bestemt samtidig, mens andre kan være mer rigid og usikker i sin framreden. Noen tjenesteytere kan vekke godt humør, glede og interesse, mens andre kan sette i gang problematferd bare ved sitt nærvær. Det kan være store forskjeller i sosial ferdigheter blant tjenesteytere. Poenget med funksjonell analyse i slike situasjoner er nettopp å avdekke hva den enkelte tjenestemottaker er følsom for, og forsøke å forbedre disse forholdene hos den som skal behandle tjenestemottakeren (Holden 2013:223).

5.2 Fordeler og ulemper ved de ulike kartleggingsmetodene.

Fordelen med indirekte metode som RAISD er at tjenesteytere får et godt utgangspunkt for å kartlegge virkningsfulle forsterkere for målpersonen. Den indirekte metoden baserer seg på spørreskjema fra nærpå personer som utarbeider mulige forsterkere for personen ut ifra kunnskap om tjenestemottager. Dette kan bestå av objekter, aktiviteter eller av spiselige ting. Grunnen til at et slikt spørreskjema er et godt utgangspunkt er at det tas hensyn til målpersonens ønsker, behov og interesse, samt at tjenesteyteren blir involvert i prosessen med å kartlegge mulig forsterkere. En slik måte å kartlegge mulig forsterker på for personen, kan på mange måter berike målpersonens miljø. En ulempe ved denne måten å kartlegge på kan være at det tar forholdsvis lang tid for å få gjennomført en slik prosess. Dette på grunn av at det må forberedes i forkant og at man er avhengig av at nærpå personer og tjenesteytere er motivert nok til å komme med opplysninger, og ikke minst at de stiller opp og støtter en slik prosess. En annen fordel med en slik kartlegging er at man kan få en høvelig rangering på nedskrevne forsterkere fra nærpå personer og dette kan danne grunnlaget for videre uttesting i direkte metode.

En annen måte å kartlegge forsterker på er gjennom standardiserte lister som består av forhåndsvalgte forsterkere, slik som Pace m.fl. (1985) og Fisher m.fl. (1992) brukte i sine studier. En standardisert liste har som fordel at det er raskere å gjennomføre kartleggingen

og kan gi et bredt utvalg av mulige forsterkere for målpersonen. Ulempen med dette er at en slik liste ikke gir en rangering av forsterkere fra mest effektive til minst effektive forsterkere for målpersonen.

Fordelen med en enkel forsterkerkartlegging er at det blir presentert forsterkere enkeltvis og dette kan gjøre det enkelt for målpersonen å velge. Det som er en fordel med denne måten å kartlegge på, er at personen får beholde eller konsumere objektet hvis den er av spiselig ting. Ellers får personen beholde objektet en liten stund før det blir presentert et nytt objekt. En annen fordel ved dette er at personen selv kan vise til en rangering ved hjelp av egne valg av forsterkere som han/hun er interessert i. Ulempen ved denne metoden er at den ikke gir en sikker pekepinn på intern rangering gjort av nærpå personer på forsterkere fra mest til minst effektive. I tillegg innså forskere en annen ulempe; At personen fikk beholde objektet en kort stund eller konsumere eller at målpersonen ikke ville gi fra seg objektet etter valg og kunne finne på å holde den lengst mulig, kan føre til problematferd (Bech og Ottersen 2006: 206ff).

Enkel stimuluskartlegging ble videreutviklet av Fisher m.fl. (1992) til parvis forsterker kartlegging. Denne metoden omhandler en måte å skille bedre forsterkere på, ved at man føyer til en ekstra forsterker. En så flere fordeler ved denne metoden. En av fordelene er at målpersonen hadde valg mellom to forsterkere til enhver tid, blant et bredt spekter av forsterkere. Denne formen for parvis presentasjon av forsterkere kan raskere vise hvilken forsterker tjenestemottaker viser mest interesse for i sin utvelgelse. Dette igjen gir en indikasjon på hva som er mest effektivt eller attraktivt for målpersonen. Ulempen med denne metoden er at dette kan også ta lang tid og kan utfordre målpersonens tålmodighet (Horne og Øyen 2007:39f). Dette fordi hver enkelt forsterker skal pares med alle de andre forsterkere i tilfeldig rekkefølge, hvilket innebærer en lang prosess hvis personen har et stort utvalg av forhåndsvalgte forsterkere som skal pares. I tillegg kan personen bli fratatt det han velger ved testing. Det vil si det personen har valgt ikke blir presentert igjen ved videre forsøk i prosessen med kartlegging. Dette kan skape frustrasjoner for personen og føre til utfordrende atferd (Bech og Ottersen2007:206f).

De Leon og Iwata (1996) utviklet en annen direkte metode som et alternativ til den parvise stimuluskartleggingen. Dette kalte de for multipel stimuluskartlegging uten erstatning (Horne og Øyen 2007: 40). Fordelen med en slik forsterkerkartlegging er at det blir presentert flere forsterkere samtidig for målpersonen, slik at målpersonen har et større spekter for valg. Ulempen ved denne metoden er at, hvis den skal anvendes til en person som strever med å ta valg, så kan dette skape frustrasjoner hos målpersonen og i verste fall

ender vi opp med å ikke gjennomføre utvelgelsen. En fordel ved denne metoden er at det tar svært kort tid å gjennomføre prosessen. Tidsaspektet ved gjennomføring av denne metoden kan virke positivt for personen i den forstand at personen slipper å bli stresset eller utålmodig. En annen fordel er at denne metoden gir en god indikasjon på rangering av forsterkere fra mest til minst effektive for personen (Bech og Ottersen 2006: 206f).

5.3 Hvorfor forsterkerkartlegging og ulike forsterkningsprosedyrer

I følge Løvaas (2003) har personer med autisme mange separate atferdsmangler som kan betegnes som forsinket utvikling i stedet for et sentralt avvik eller sykdom som kan føre til gjennomgripende bedring hvis den korrigeres. Denne gruppen mennesker har samme evne til å lære som en normal person hvis de får opplæring i et spesielt og individuelt tilrettelagt miljø. Atferdsanalytisk teori gir bistand til å forstå atferden personen med autisme har og derav tilpasse læringen til personen. En individuell tilpassing er grunnleggende i opplæringen. Videre hevder Løvaas (2003) at personer med autisme og utviklingsforstyrrelser ofte ikke lykkes i normalt miljø, men gjør det i tilrettelagt miljø. En rekke funn indikerer at atferd hos disse personene følger også de vanlige læringsprinsippene som er brukt hos en normal person (Løvaas 2003:29f). Med dette kan vi si at all opplæring, trening, etablering av ny eller alternativ atferd kan læres.

Når det gjelder forsterkning av alternativ atferd som DRA, er det vanlig at en prøver å erstatte utfordrende adferd ved å lære personen alternative måter å handle på. Det vil si hvis personen har forsøkt å oppnå bestemte forsterkere ved hjelp av å vise utfordrende atferd eller problematferd, prøver vi å lære personen hensiktsmessig eller akseptabel atferd som fører til samme forsterkeren. Som vist i eksempelet i funksjonell analyse ovenfor kan en forklaring være at vi får se funksjonen av atferd. Det vil si hva som kan ha utløst atferden til personen og hva som skjer etter atferden. Foranledningen i eksempelet er at personen er alene, og konsekvensen er at han/hun huler og at tjenesteytere kommer. Enkelt forklart betyr det at neste gang personen er alene, kan han/hun hyle slik at tjenesteytere kommer. Konsekvensen er at personalet forsterker personens atferd, som er å hyle ved ensomhet. Hvis det å hyle blir definert som utfordrende/problematferd i dette tilfelle, betyr det at personalet «feilforsterker» en atferd. Tjenesteytere kan lære personen mer akseptabel verbale måter å uttrykke seg på. Dette kan gjøres ved hjelp av for eksempel tegn eller ord og setninger. Kort sagt funksjonell kommunikasjonstrening(FKT) (Holden

2013:90). I følge Holden (2013) er det å forsterke akseptabel atferd med funksjonell kommunikasjonstrening en effektiv behandling, men ikke alltid. Noen forhold kan bidra til at problematferd er mer effektiv enn akseptabel atferd. Det er disse fire forhold som jeg har nevnt tidligere som kan være årsak til at problematferd er mer effektiv enn akseptabel atferd (Holden 2013:91f).

Siden det er flere forhold som kan støtte problematferden som den akseptable atferd følger Holden(2013), må vi belage på oss til å ta i bruk følgende tiltak for at personen skal velge alternativ atferd. Disse tiltakene ifølge Holden(2013) kan være; 1) sørge for at alternativ atferd forsterkes tilstrekkelig, det vil si mest mulig. 2) fjerne eller ektingvere problematferden. 3) forsterke akseptabel atferden av og til, det vil si intermitterende (Holden 2013: 93f).

Differensiell forsterkning av annen atferd (DRO) handler om å presentere forsterkere når det har gått en viss tid uten at målperson har vist problematferd. Differensiell forsterkning av andre atferdstiltak kan være årsaksbundet. For eksempel når en personen maser intenst om å utføre en aktivitet eller utagerer for å oppnå målet, så kan vi bruke DRO ved at tjenesteytere venter en viss tid når personen har roet seg før man setter i gang med aktiviteten personen ønsket å gjennomføre. DRO- prosedyre kan være hensiktsmessig å bruke når målpersonen viser uakseptabel atferd og det er vanskelig å få personen til å vise en mer akseptabel atferd. Holden (2012) skriver at DRO prosedyre krever en viss form for kognisjon hos målpersonen, da dette krever at personen forstår sammenhengen mellom sin egen atferd og konsekvensen av den.

Spørsmål om «berike miljø» som tiltak handler om å gjøre miljøet personen lever i mer interessant og innholdsrik. Altså en miljø som tar sikte på å dempe problematferd, i mangel på mer målrettet metode. Med andre ord går metoden ut på å gjøre ulike forsterkere mer tilgjengelig for målpersonen. Disse forsterkere kan bestå av aktiviteter, gjenstander og det som målpersonen er interessert i. Dette bidrar til et miljø som bærer preg av mer lek, aktivitet og utfoldelse som normalt gir mindre problematferd (Holden 2012:153).

En annen form for forsterknings prosedyre i møte med utfordrende eller problem atferd er som nevnt nonkontingent forsterkning(NCR). Dette går ut på å bruke andre forsterkere enn

den som opprettholder problematferden. Holden (2012) fremhever at denne metoden kan en bruke uavhengig av om atferden er positiv eller negativ forsterket, sosialt eller automatisk forsterket. Denne prosedyren handler i praksis om å presentere stort sett positive forsterkere i forsterkning av atferd (Holden 2012:153). Ved denne prosedyren presenterer man forsterkere uavhengig av atferd. Det er ingen sammenheng mellom atferd og forsterkeren, men skulle der vise seg at man leverer forsterkeren ofte ved problematferd og dermed forsterke problematferden, så kan man holde igjen forsterkeren en kort stund før man presenterer den igjen. Men enkelte ganger trenger man ikke å holde igjen forsterkeren, nettopp fordi effekten av forsterkeren kan være lav grunnet metning. Effekten av denne prosedyren er at personen slipper å produsere forsterker ved egen problematferd. Det vil si hyppige forsterking skaper metning og dermed fjerning av etablerende operasjoner(EO) hos personen (Holden 2013: 73f). Et eksempel på denne prosedyren kan være; Hvis personen utviser problematferd på grunn av liten tilgang til aktivitet og sosial kontakt, så er det å gi personen mer tilgang til dette. I følge Holden (2013) brukes denne form for tiltak som en standardmetode. Videre skriver Holden (2013) at i forbindelse med bruk av standard metode er det særlig viktig å kartlegge effektive forsterkere i målpersonens repertoar.

Dette reiser spørsmål om hvordan en forsterker kartlegging kan bidra til å dempe utfordrende atferd. Jeg ønsker her å ta for meg et egenopplevd eksempel ved arbeidsplassen; En tjenestemottager viste problematferd hver gang personalet satt ved bordet i lag med vedkommende for å klippe og file neglene. Personen lugget og sparket personalet straks han/hun så hva som var i ferd med å skje, selv om personalet spurte vedkommende pent om å få stelle neglene. Denne personen har diagnosen autisme med utviklingshemming og har ikke funksjonelt språk. Vedkommende er vant å bruke PEC og er vant til å peke på ting. Personalet i boligen snakket om hvordan vi kunne få motivert personen til å akseptere at personalet fikk lov til å stelle neglene til vedkommende.

Miljøterapeutene visste at vedkommende var veldig glad i mat og drikke, og det ble derfor bestemt at vi skulle forsøke å kartlegge spiselige stimuli og bruke dette som en forsterker for å lære vedkommende å akseptere at personalet stelte neglene og at vedkommende lærer en mer akseptabel måte å respondere på spørsmål om å stelle neglene. Dette var selvfølgelig ikke noe som skulle gå utover andre faste måltider. Miljøterapeutene satte i gang en kartlegging basert på kunnskap som fantes på dette området. De brukte de samme

metodene jeg har skrevet om i oppgaven min. Men de tilpasset metodene etter målpersonens behov. For eksempel brukte de en multipl stimulus kartlegging av spiselige stimuli som personen likte. Ut fra en slik uttesting og utregning kom de fram til en rangert liste over de stimuliene personen har valgt fra mest til minst (se vedlegg 1). En slik RASID liste utarbeidet de fra et eksempel på Mørch (1986) sin forslag til identifisering av forsterkere.

Deretter bestemte de for å sette opp et stegvis opplæringsprogram (se vedlegg 2) for å lære personen å akseptere stell av neglene. Dette ble gjort i samarbeid med habiliteringstjenesten og opplæringen ble satt i gang en stund etter forberedelser. To miljøterapeuter er tilstede under gjennomføring av opplæringsprogrammet, hvor den ene samhandler direkte med målpersonen og den andre foretok registreringer blant annet av forekomst av problematferd.

Jeg skal kortfattet nevne hovedtrender ved opplæringsprogrammet;

Gjennomføringen av programmet ble vurdert opp mot forhold som «metning». Det vil si hvilket tidspunkt de skulle starte opplæringen på dagen. De kom fram til at opplæringen skulle starte etter barne- tv. Dette med tanke på at effekten til forsterkeren vil være lav hvis de for eksempel la opplæringen like etter middag. Andre forhold som for eksempel brukerens dagsform og hvem som er på jobb ble også vurdert.

Det ble også vurdert hvor lenge hver økt skulle vare og hvor lenge en skulle øve på dette. Det ble bestemt at opplæringen skulle vare i 6 uker. Opplæringen ble gjennomført daglig på faste tidspunkt, fra mandag til fredag.

Allerede etter to uker viste personen store endringer i atferden. Det var ingen problematferd lengre den tredje uken under opplæringen. Personen ble mer opptatt av forsterker og fokuset ble mer rettet mot prosessen enn å vise problematferden. Det positive med dette er at personen etter hvert lærer en alternativ måte å respondere.

Et annen viktig moment under opplæringen er presentasjon av forsterker som er under kontroll av de fire forholdene som jeg har nevnt ovenfor. Opplæringsprogrammet belyser også dette. Dette eksemplet belyser at en preferanse kartlegging og anvendelsen av effektive forsterkere i opplæringsammenheng kan bidra til å etablere alternativ atferd hos målperson enn problematferd. Jeg vil også her presisere at det å etablere en alternativ akseptabel atferd gjennom positiv forsterkning kan være en tidskrevende prosess. Dette vil kreve tålmodighet, kontinuitet, god planlegging, gjennomgående evaluering og målrettet innsats fra personalet.

Ettersom all atferd er å oppnå noe eller påvirkes av vår motivasjon til å oppnå forsterkere, kan dette gjøres ved å kartlegge effektive forsterkere hos målpersonen. Ved å bruke de ulike forsterkningsmetodene som nevnt, i opplæringsammenheng eller i annet tiltaksarbeid kan vi lære personen alternative måter å handle på, eller etablere alternativ atferd. På denne måten kan vi påvirke utfordrende atferd og gjennom forsterkerkartlegging kan vi få vite hva personen er villig til å trene på eller jobbe for, dersom personen ikke er motivert til å lære. I tillegg vil det å ha en god relasjon til tjenestemottager i seg selv øke kvaliteten på forsterkere. Fremstår vi som vennlig og oppmerksom på personens behov og ønsker, ikke bare i behandling av utfordrende atferd, men også i andre sammenhenger så øker det sjansen for å lykkes.

Formålet med forsterker kartlegging er at det kan resultere i å finne et bredt utvalg av effektive forsterkere for målpersonen, som han/hun har valgt selv. Dette reiser spørsmålet om de valgte forsterkere også har god nok kvalitet. Selv om effektiviteten og virkningen av valgte forsterker er høy i den perioden målpersonen valgte den, betyr ikke at den forsterkeren vil ha samme effekten over tid. Det vil si at tjenesteytere må være på vakt under opplæringen i vurdering av effekten på forsterker under prosessen. (Bech og Ottersen 2006:205). Når det gjelder kvaliteten på forsterker, så er det vanskelig å komme utenom det at disse forsterkere bør være relativt effektive og attraktive for målpersonen til enhver tid.

Selv om man finner effektive forsterkere, betyr ikke det at disse vil virke som forsterkere. Dette fordi de påvirker «valg» av handlinger. Et «valg» innebærer at en handling forekommer blant flere alternativer. Noen av de valgene vi tar er konstante. Det vil si, i realiteten er muligheten for å velge en handling fremfor en annen til stede mye av tiden (Eikeseth og Svartdal 210: 329). Som nevnt ovenfor, ved å ta i betraktning de fire forholdene som påvirker valg av annen eller alternativ atferd, som for eksempel utfordrende atferd og hvordan forsterkning av den utfordrende atferd forsterkes, kan i bestefall bidra til å ekstingvere eller dempe utfordrende atferd. Det motsatte kan også skje hvis vi ikke har fokus på de samme forholdene for forsterkning av atferd. En stor fordel med forsterkerkartlegging er at den kan bidra til å finne gode nok forsterkere for denne gruppe mennesker, slik at de kan gjennom opplæring og andre tiltak kan få et mer variert

atferd med ulike handlemåter. Dette kan også bidra til mer inkludering av denne gruppen mennesker i sosiale sammenhenger og i samfunnet.

Horne og Øyen (2007) sier at når man skal lage et system for kartlegging av forsterkere, er det viktig å ta utgangspunkt i forskning som finnes innenfor dette område. Men det betyr ikke at du må gjenta forsøkene nøyaktig samme måte som det er beskrevet i litteraturen.

En må tilpasse forskningserfaringene til individets behov og ønske, samt til de resurser en har. Videre framhever Horner og Øyen at en slik kartlegging av forsterkere må pågå kontinuerlig, da forsterker variasjon for en person kan endre med tiden (Horner og Øyen 2007:43). En slik kartlegging av forsterkere inngår også som del av vernepleierens arbeidsmodell. Dette betyr at tjenesteytere skal evaluere prosessen gjennomgående i arbeid med kartlegging, gjennomføring og opplæring.

5.4 Etikk og grunnleggende rettigheter

I rundskrivet for kapittel 9 i helse og omsorgstjenesteloven framheves de grunnleggende etiske prinsipper og rettigheter til tjenestemottager. I kapittel 2 i rundskrivet fremheves retten til selvbestemmelse; Det å bestemme over eget liv er en av de viktigste forutsetningene i utvikling av positiv identitet (Helsedirektoratet 2015:26).

Tjenestemottagere som får bistand har krav på å få tiltak og hjelp etter pasient og brukerrettighetsloven kapittel 3- §3-1, og etter helse og omsorgstjenesteloven, kapittel 3, §3-2 og §3-3. Dette betyr at tjenestene skal så langt som mulig utformes i samarbeid med tjenestemottager. Retten til selvbestemmelse handler også om retten til fravær av tvang i tjenesteyting. Videre nevnes i rundskrivet for kapittel 9 i helse og omsorgstjenesteloven om retten til å ta egne valg; Dette handler om at den enkelte skal ha mulighet til å lære å treffe egne valg gjennom å prøve og feile, selv om en slik rett resulterer i atferd som for omgivelsene kan fortone seg som ikke forenlig og et dårlig valg. Valgsituasjonene må så langt som råd forklares på en forståelig måte for vedkommende, slik at personen er i stand til å forstå konsekvensen av valgmulighetene og settes i stand til å treffe riktige valg. Retten til å ikke bli utnyttet fremheves også; dette handler om at tjenesteytere må bistå i å avverge alle former for utnyttning og det kan ikke startes opplæringstiltak eller motivasjonssystemer der tjenestemottakerens egne eiendeler benyttes som belønning (Helsedirektoratet, 2015:26ff).

Enhver behandling av utfordrende atferd, enten det dreier seg om kartlegging, analyser eller tiltak, skal sees i sammenheng med de gjeldende lovverk og de etiske retningslinjene som gjelder.

I de situasjoner hvor en ikke har behov for vedtak om tvang er det like viktig at etiske problemstillinger tas med i vurderingen av tiltak. Her kan en bruke yrkesetiske retningslinjer som verktøy. Dette handler om at all behandling av utfordrende atferd eller annen hjelp som gis til tjenestemottager skal være både faglig og etisk forsvarlig. Etisk forsvarlig betyr at ethvert tiltak som hovedregel skal være akseptabelt ut fra alminnelige sosiale normer for mellommenneskelig samhandling (Holden 2012:221). Faglig forsvarlighet betyr at metoder man anvender i arbeid med tjenesteytere må ha forankring i fagkunnskap og det må være dokumentert sammenheng mellom de tiltak som brukes og de resultater som oppnås (Holden 2012:219). Videre står det skrevet i rundskrivet for kapittel 9 i helse og omsorgstjenesteloven at bistand må gis ut fra individuelle vurderinger, slik at

det tas hensyn til tjenestemottagerens interesse, behov, personlighet, alder og livsfase (Helsedirektoratet 2015:32).

I helse- og omsorgstjenesteloven kapittel 9, rettssikkerhet ved bruk av tvang og makt overfor enkelte personer med psykisk utviklingshemming § 9-1 står det «formålet med regelen er å hindre at personer med psykisk utviklingshemming utsetter seg selv eller andre for vesentlig skade og forebygge og begrense bruk av tvang og makt.» Videre står det at «tjenestetilbudet skal tilrettelegges med respekt for den enkeltes fysiske og psykiske integritet, og så langt som mulig i overenstemmelse med brukerens eller pasientens selvbestemmelsesrett. Ingen skal behandles på en «nedverdiggende eller krenkende måte.» Videre i denne loven presiseres at ethvert tiltak som innebærer bruk av tvang og makt skal vedtas av fylkesmannen. Forut for dette skal også spesialisthelsetjenesten involveres i utformingen av vedtaket. Vedtaket skal være faglig og etisk forsvarlig og det er viktig å begrunne hva en ønsker å oppnå med tiltaket. Andre tiltak skal være prøvd før en søker om bruk av tvang jfr. § 9-5.

Det kan derfor være hensiktsmessig å legge til rette for en god kartlegging, som forsterker kartlegging for målpersonen, der fokuset bør ligge på positiv forsterkning (Løvaas, 2003) og ikke på negativ. Dette gjelder i all opplæring eller i andre tiltak.

En grundig forsterkerkartlegging og riktig bruk av forsterker kan være starten på å forebygge problematferd. En forsterker kartlegging vil også gi nyttig informasjon om tjenestemottager sine interesser, ressurser og hva som motiverer tjenestemottager, spesielt når målpersonen er delaktig i prosessen. Jeg vil fremheve at en forsterkerkartlegging, der tjenestemottager får et stort utvalg av forsterkere å velge mellom vil kunne oppleves som positivt og hyggelig. Det skal heller ikke være noe form for tvang og det viktigste er kanskje at målpersonen får flere valgmuligheter å velge mellom og dermed også muligens finne frem til effektive forsterkere.

Rettighetene, lover og de etiske retningslinjene gjelder for alle mennesker med utviklingshemming som mottar hjelp fra kommunale omsorgstjenester. Dette gjelder også mennesker med autisme med utviklingsforstyrrelser som mottar tjenester fra kommunen. Tjenesteytere som ikke har kjennskap til disse lover og regler vil kunne være negative for tjenestemottager. For eksempel har jeg erfart at en tjenestemottager som ønsket å se på barne- tv ble nektet tilgang til å se på dette av en tjenesteyter, før han hadde gjennomført

en annen aktivitet i forkant. Det hele endte med frustrasjon og utagering ved at brukeren kastet ting og veltet bord. Hvis tjenesteyteren begrenser muligheten til tjenestemottager mot hans vilje og bruker den muligheten tjenestemottager har som en belønning for å gjennomføre en annen aktivitet, vil ikke en slik handling være etisk og faglig forsvarlig.

6.0 Avslutning

6.1 Oppsummering

I denne oppgaven har jeg tatt for meg hvorfor mennesker med autisme og utviklingsforstyrrelser kan ha utfordrende atferd og ulike motivasjonsproblemer. Videre i denne oppgaven har jeg ønsket å beskrive en grunnleggende forståelse for atferd og atferdens funksjon. Jeg har belyst hvordan vi kan kartlegge preferanser hos tjenestemottager gjennom å bruke ulike metoder. Videre har jeg også belyst viktigheten av funksjonelle analyser og styrker og svakheter ved slike analyser, samt fordeler og ulemper ved ulike kartleggingsmetoder for å finne mulig effektive forsterkere og hvordan vi kan bruke disse i opplæring av alternativ atferd. Dette med tanke på å ta vare på tjenestemottagerens egne verdier, interesser, og ikke minst det å kunne påvirke omgivelsene til det bedre. I oppgaven har jeg også belyst betydningen av gode relasjoner mellom tjenestemottager og tjenesteytere og hvordan dette kan påvirke behandling av utfordrende eller problematferd. Til slutt har jeg belyst hvilke hensyn vi som tjenesteytere må ta i møte med utfordrende atferd. Dette gjelder etikk og lovverk som er aktuell på dette område.

Oppgaven tar for seg bare en liten del av behandlingen av utfordrende atferd. Dette er et stort tema og andre årsaker til utfordrende atferd må også vurderes. For eksempel somatiske årsaker, lite forutsigbarhet i hverdagen og kommunikasjonsproblem for å nevne noen. Det handler om at vi som tjenesteytere må se den enkelte bruker ut fra deres behov og tilrettelegge hverdagen på en måte som fungerer for den enkelte. Det er viktig at vi gir dem mulighet for mestring slik at de føler at de bestemmer over eget liv. Dette vil føre til god livskvalitet for den enkelte.

Litteraturliste:

Baltaxe, C. A. & Simmons, J. Q. (1981). Disorders of language in childhood psychosis: current concepts and approaches. I J. Darby (red.), *Speech evaluation in psychiatry* (s. 285-328). New York: Grune & Stratton I Eikeseth, S. & Svartdal, F. (2010) *Anvendt atferdsanalyse. Teori og praksis*. Gyldendal Norsk forlag (2.utgave).

Bech, H & Ottersen, K. O. (2006). Kartlegging av preferanser hos en ungdom med autisme. Samsvar mellom resultater fra ulike metoder. *Norsk tidsskrift for Atferdsanalyse*, 33, 205-213.

Dalland, O. (2012) *Metode og oppgaveskriving*. (5.utgave). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

Dyste, O., Hertzberg, F. & Hole, T. L. (2010). *SKRIVE FOR Å LÆRE, Skrivning i høyere utdanning* (2.utgave). Abstrakt forlag As.

Eikeseth, S og Svartdal, F. (2010). *Anvendt atferdsanalyse. Teori og praksis*. Gyldendal Norsk forlag (2.utgave).

Eikseth, S., Jahr, E og Eldevik, S. (2010) *Autisme*. I Eikeseth, S og Svartdal, F. (2010). *Anvendt atferdsanalyse. Teori og praksis*. Gyldendal Norsk forlag (2. utgave).

Fisher, W., Piazza, C. C., Bowman, L. G., Hagopian, L. L., Owens, J. C. & Selvin, I. (1992). A comparison of two approaches for identifying reinforce for persons with severe and profound disabilities. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 25 I Horne, H & Øyen, B. (2007). *Målrettet miljøarbeid – Anvendt atferdsanalyse: Del 2. Opplæringsteknikker*. (s, 27-40). Lillestrøm: G.R.D Forlag.

Fisher, W., Piazza, C. C., Bowman, L. G. & Mamari, A. (1996). Integrating caregiver report with a systematic choice assessment to enhance reinforce identification. *American Journal on Mental Retardation* I Bech, H & Ottersen, K. O. (2006). Kartlegging av preferanser hos en ungdom med autisme. Samsvar mellom resultater fra ulike metoder. *Norsk tidsskrift for Atferdsanalyse*, 33, 205-213.

Holden, B. (2009a). Hvordan kan vi oppnå gode relasjoner til klienter med utviklingshemming i atferdsanalytisk behandling? *Norsk tidsskrift for atferdsanalyse*, 36, 241-259.

Holden, B. (2010). *Atferdsproblemer hos mennesker med utviklingshemming. Kan forståelse av årsaker til atferdsproblemer føre til bedre behandling?* I S. Eikeseth & F. Svartdal (red.), *Anvendt atferdsanalyse: Teori og Praksis*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Holden, B. (2012). *Utfordrende atferd og utviklingshemming. Atferdsanalytisk forståelse og behandling*. Gyldendal Norsk Forlag, 3.opplag.

Holden, B. (2013). *Miljøbehandling. En atferdsanalytisk tilnærming*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Holden, B. (2012b). Motivasjon. I S. Eikeseth & F. Svartdal (red.), *Anvendt atferdsanalyse: Teori og praksis*. (s, 60-79). Oslo: Gyldendal Akademisk.

Horne, H & Øyen, B. (2007). *Målrettet miljøarbeid – Anvendt atferdsanalyse: Del 2. Opplæringsteknikker*. (s, 27-40). Lillestrøm: G.R.D Forlag.

Isaksen, J. og Karlsen, A. (2013) *Innføring i atferds-analyse*. Oslo: Universitetsforlaget.

Iwata, B.A., Dorsey, M.F., Slifer, K.J., Bauman, K. E., og Richman, G.S.(1994). Toward a functional analysis of self-injury. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 27, 197-209

Isaksen, J. og Karlsen, A. (2013) *Innføring I atferds-analyse*. Oslo: Universitetsforlaget.

Mørch, W. T., Alnes, B., Bjørklund T., Blakseth, O., Hjelle, B., Holth, P., Hurlen, Y., Høigaard, B., Jenssen, T., Kvarme, I. J., & Lunde, H. (1986). BA-86/BA*S. Psykolog Willy- Tore Mørchs Stiftelse. Oslo Nordahl, T. & Overland, T. (1992). Individuelle opplæringsplaner. Ad Notam Gyldendal. I Horne, H & Øyen, B. (2007). *Målrettet miljøarbeid – Anvendt atferdsanalyse: Del 2. Opplæringsteknikker*. Lillestrøm: G.R.D Forlag.

Løvaas, O. I. (2003). *Opplæring av mennesker med forsinket utvikling: Grunnleggende prinsipper og programmer*, (s, 27-35). Oslo: Gyldendal Akedemisk.

Pace, G. M., Ivancic, M. T., Edwards, G. L., Iwata, B. A. & Page, T. J. (1985). Assessment of stimulus preference and reinforce value with profoundly restarted individuals. *Journal of Applied Behavior Analysis*. I Bech, H & Ottersen, K. O. (2006). Kartlegging av preferanser hos en ungdom med autisme. Samsvar mellom resultater fra ulike metoder. *Norsk tidsskrift for Atferdsanalyse*, 33, 205-213.

Svartdal, F. & Holth, P. (2010). Grunnleggende begreper: Operant betinging. I S. Eikeseth & F. Svartdal (red), *Anvendt atferdsanalyse: Teori og praksis*. (s, 21-41). Oslo: Gyldendal akedemisk.

Nett lenker:

Helsedirektoratet (2015). Rettsikkerhet ved bruk av tvang og makt overfor enkelte personer med psykisk utviklingshemming. Lov av 24. juni 2011 nr 30 om kommunale helse- og omsorgstjenester kapittel 9. Rundskriv IS- 10/15. Helsedirektoratet, Avdeling omsorgstjenester. <https://helsedirektoratet.no/Lists/Publikasjoner/Attachments/977/Rettsikkerhet%20ved%20bruk%20av%20tvang%20og%20makt%20overfor%20enkelte%20personer%20med%20psykisk%20utviklingshemming.pdf>

Holden, B. *Ulike konsekvenser av atferd som øker og reduserer forekomst av atferd*. Hente Fra: <http://emaa.no/atferdsskolen/leksjon-2>, 31.03.2016. <http://emaa.no/atferdsskolen/leksjon-2>.

International classification of diagnosis (ICD-10):

<https://finnkode.helsedirektoratet.no/#icd10/0/0/0/2613709>

Lovdata: Helse- og omsorgstjeneste Kapittel 9, Rettsikkerhet ved bruk av tvang og makt overfor enkelte personer med psykisk utviklingshemming

https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2011-06-24-30#KAPITTEL_9

Lastet ned 04.05.2016.

Lovdata: Helse- og omsorgstjeneste loven kapittel 3

https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2011-06-24-30/KAPITTEL_3#§3-2

Lastet ned 04.05.2016.

Lovdata: Pasient- og brukerrettighetsloven Kapittel 3

https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1999-07-02-63/KAPITTEL_3#§3-6

Lastet ned 04.05.2016.

Rammeplan for vernepleie ved høyskolen i Molde:

<http://www.himolde.no/studier/Bachelorivernepleie/Documents/Fagplan%20vernepleie%202012.pdf>

Vedlegg 1

Identifisering av forsterkere

Mat og snop:

Forsterkere	Liker ikke	Liker	Liker Godt	Liker veldig godt	Uaktuelt
1.Cheesdoodles				X	
2.Potetgull (Chips)			X		
3.Nonstop (sjokolade)		X			
4.Drue	X				
5.Eple					X

Forsterkerne er rangert fra 1-5, antall mulige/testede muligheter der hvor nr. 1 er den mest effektive og nr. 5 er uaktuelt.

Vedlegg 2

Opplæringsplan for tilvenning av neglefiling.

Hovedmål:

Forebygge eventuelle infeksjoner som kan oppstå ved lange negler samt minimere skade på seg selv og personalet ved selvskading og uønsket atferd.

Mål:

At bruker skal mestre å file neglene uten å oppleve ubehag og at personalet kan assistere bruker med dette uten bruk av tvang og makt.

Gjennomføring:

- Prosedyren MÅ startes på en god dag og bruker MÅ starte med korte negler.
- Prosedyren skal gjennomføres av et forhåndsbestemt team som er godt informert om prosedyren, har rollespilt og som har et godt forhold til bruker.
- Prosedyren skal foregå på samme plass på samme måte hver gang
- Personalet skal IKKE gå lengre i prosedyren enn det stegene beskriver, og skal IKKE prøve flere steg av gangen selv om bruker ikke viser tegn til ubehag.
- Avslutt når det fortsatt er positivt.
- Belønning gis umiddelbart og mens bruker fortsatt har sin hånd i personalets. (En forsterker at hun legger/ holder hånden i personalets og ikke at hun tar den bort.) Forsterker gis fortrinnsvis i den ledige hånden.
- Treningshyppighet: Max 5 økter per vakt. 1økt = 5 repetisjoner
- Vi starter ikke med prosedyren om bruker er veldig urolig og ikke er rolig.
- OBS! Vi må dokumentere på Visma under – Hud/vev – Sårbehandling 1. Der dokumenterer vi at tiltaket er gjort/ikke gjort og hvorfor. Samt hvilket steg man er på.

Plassering:

Hjemme skal prosedyren gjennomføres i sofaen(treseteren) på ettermiddag/kveld når aktiviteter er gjort og en har begynt å roe ned for kvelden. Prosedyren skal bli gjort før kveldsstell på bad.

Dagtilbud: på lillerommet i sofaen.

Avbrytelseskriterium:

- Avslutt økten ved selvskading
- Dersom bruker gjør motstand mot håndledelse, må personalet slippe, for så starte forfra med nytt forsøk/ ny repetisjon.

Evaluering:

- Ved oppstart av prosedyren er det løpende kontakt med voksenhabiliteringen minimum ukentlig. Datoer settes opp på forhånd. Kan gjerne tas på telefon og mail.
- Evaluering 21 august 10:30 med voksenhabiliteringen .

Utstyr:

- Piktogram for neglefil
- Glass neglefil
- Forsterkning: Ostepopp i små biter, popcorn, mini-smarties – annet som bruker liker godt og som kan gis i små mengder. (Må være liten tilgang på ellers) Vi prøver først med ostepop.
- Registreringskjema: Må dokumenteres etter hvert forsøk.

Steg 1

Mål: Bruker legger hånden sin i personalets hånd uten motstand. Personalet kan bruke mild håndledelse

Gjennomføring: Personalet finner fram alt utstyr, Sitter sammen med bruker og viser han/hun piktogrammet for neglefil. Personalet sier «Nå skal vi stelle neglene dine», strekker ut sin hånd med håndflaten opp, **legger hånden hennes i sin ved håndledelse** og gir forsterker umiddelbart.

Mestringskriterier: Når det er gjennomført 3 økter på rad uten at bruker gjør motstand, kan en gå videre til neste steg.

Steg 2

Mål: Bruker legger sin hånd i personalets hånd uten motstand og lar den ligge til du har telt til 3. Personalet kan telle raskt de første gangene, for så å senke tempoet. Personalet kan bruke mild håndledelse

Gjennomføring: Personalet finner fram alt utstyr, Sitter sammen med bruker og viser han/hun piktogrammet for neglefil. Personalet sier «Nå skal vi stelle neglene dine», strekker ut sin hånd med håndflaten opp, legger hånden hennes i sin ved håndledelse **og teller høyt til tre** for så å gi forsterker umiddelbart.

Mestringskriterier: Når det er gjennomført 3 økter på rad uten at bruker gjør motstand, kan en gå videre til neste steg.

Steg 3

Mål: Bruker legger sin hånd i personalets hånd og lar den ligge til du har strøket en finger over tre negler uten motstand. Personalet kan bruke mild håndledelse

Gjennomføring: Personalet finner fram alt utstyr, Sitter sammen med bruker og viser han/hun piktogrammet for neglefilning. Personalet sier «Nå skal vi stille neglene dine», strekker ut sin hånd med håndflaten opp, legger hånden til personen i sin ved håndledelse og **teller høyt til tre mens en stryker en finger over tre negler** for så å gi forsterker umiddelbart.

Mestringskriterier: Når det er gjennomført 3 økter på rad uten at bruker gjør motstand, kan en gå videre til neste steg.

Steg 4

Mål: Bruker legger sin hånd i personalets hånd og lar den ligge til du har strøket en finger over alle fem negler uten motstand. Personalet kan bruke mild håndledelse

Gjennomføring: Personalet finner fram alt utstyr, Sitter sammen med bruker og viser han/hun piktogrammet for neglefilning. Personalet sier «Nå skal vi stille neglene dine», strekker ut sin hånd med håndflaten opp, legger hånden til personen i sin ved håndledelse og **teller høyt til tre mens en stryker en finger over fem negler** for så å gi forsterker umiddelbart.

Mestringskriterier: Når det er gjennomført 3 økter på rad uten at bruker gjør motstand, kan en gå videre til neste steg.

Steg 5

Mål: Bruker legger sin hånd i personalets hånd og lar den ligge til du har strøket en glassfil en gang over pekefinger uten motstand. Personalet kan bruke mild håndledelse

Gjennomføring: Personalet finner fram alt utstyr, Sitter sammen med bruker og viser henne piktogrammet for neglefilning. Personalet sier «Nå skal vi stille neglene dine», strekker ut sin hånd med håndflaten opp, legger hånden til personen i sin ved håndledelse og **teller høyt til tre mens en stryker glassfil over pekefinger EN gang** for så å gi forsterker umiddelbart.

Mestringskriterier: Når det er gjennomført 3 økter på rad uten at bruker gjør motstand, kan en gå videre til neste steg.

Steg 6

Mål: Bruker legger sin hånd i personalets hånd og lar den ligge til du har strøket en glassfil en gang over alle fem negler uten motstand. Personalet kan bruke mild håndledelse

Mål: Bruker legger sin hand i personalets hånd på eget initiativ, lar den ligge til du har filt EN gang med glassfil på alle 5 fingre uten å trekke hånden tilbake

Gjennomføring: Personalet finner fram alt utstyr, Sitter sammen med bruker og viser han/hun piktogrammet for neglefilning. Personalet sier «Nå skal vi stille neglene dine», strekker ut sin hånd med håndflaten opp, legger hånden til personen i sin ved håndledelse og **teller høyt til tre mens en stryker glassfil en gang over alle fem fingre** for så å gi forsterker umiddelbart.

Mestringskriterier: Når det er gjennomført 3 økter på rad uten at bruker gjør motstand er en i mål.

Steg 7

Mål: Bruker legger sin hånd i personalets hånd og lar den ligge til du har strøket en glassfil to ganger over alle fem negler uten motstand. Personalet kan bruke mild håndledning

Mål: Bruker legger sin hand i personalets hånd på eget initiativ, lar den ligge til du har filt TO gang med glassfil på alle 5 fingre uten å trekke hånden tilbake

Gjennomføring: Personalet finner fram alt utstyr, Sitter sammen med bruker og viser han/hun piktogrammet for neglefilning. Personalet sier «Nå skal vi stille neglene dine», strekker ut sin hånd med håndflaten opp, legger hånden hennes i sin ved håndledning og **teller høyt til tre mens en stryker glassfil TO gang over alle fem fingre** for så å gi forsterker umiddelbart.

Mestringskriterier: Når det er gjennomført 3 økter på rad uten at bruker gjør motstand er en i mål.

Steg 8

Mål: Bruker legger sin hånd i personalets hånd og lar den ligge til du har strøket en glassfil tre ganger over alle fem negler uten motstand. Personalet kan bruke mild håndledning

Mål: Bruker legger sin hand i personalets hånd på eget initiativ, lar den ligge til du har filt TRE gang med glassfil på alle 5 fingre uten å trekke hånden tilbake

Gjennomføring: Personalet finner fram alt utstyr, Sitter sammen med bruker og viser han/hun piktogrammet for neglefilning. Personalet sier «Nå skal vi stille neglene dine», strekker ut sin hånd med håndflaten opp, legger hånden til personen i sin ved håndledning og **teller høyt til tre mens en stryker glassfil TRE gang over alle fem fingre** for så å gi forsterker umiddelbart.

Mestringskriterier: Når det er gjennomført 3 økter på rad uten at bruker gjør motstand er en i mål.

Vi har som mål å nå Steg 8, når vi har nådd steg 8 fortsetter vi med dette som fast dag og kveldsrutine fremover. HUSK Å REGISTRER PÅ VISMA!

Videreføring av tiltak til fast rutine:

Dette blir da innført som kvelds rutine, ikke som en del av kveldstellet, men før bruker går på badet. Samt som rutine på dagtilbud.

Steg nr:	Høyre/venstre	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Sign/ Dato

Steg nr:	Høgre/Venstre	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Sign/Dato